

محمد طاهر الكرخي

**Müellif Muhammed Tahir al-Karahî
(1809-1882)**

Dr. Yılmaz Nevruz

Muhammed Tahir al-Karahî (1809-1882)

Muhammed Tahir al-Karahî 1809 yılında Dağıstan'ın Karah nahiyesinin (şimdiki Çarod ilçesi) Tsulda köyünde dünyaya geldi. Babası Karahlı Huçalav, onun da babası Tilav Muhammad'tır. Tarihçiler gerçek adının Mahamatil olduğunu yazıyorlar. Ama sonradan İmam ona Muhammed Tahir adını vermiştir. Rusya'da ve İslam Dünyasında bu isimle tanınmaktadır.

XIX. yy'ın ilk yarısında parlak bir medrese tahsili gördü. Klasik medrese tahsilinin yanı sıra, Korodlu Kurban-Muhammed, Angidalı Mustafa, Hunuhlu Hacidibir, Hidatlı Muhammademin ve diğer âlimlerden ders alarak Arabiyatta ve İslamî bilimlerde büyük ilmi derinlik kazandı. Bilhassa İslam Hukuku, tefsir, hadis, Arapça sarf ü nahiv, felsefe, mantık ve şiir dallarında üstadlık mertebesi aldı.

Nazir ad-Durgelî Nuzhetü'l Azhan fî taracim 'ulama Dağıstan isimli eserinde “Şeyh Muhammed Tahirü'l Karahî el-Tsulî el-Avarî seçkin bir âlim, özenli ve bilgili bir araştırmacıydı. İslami ilimlerde ve bhusus fıkıh ilminde çok derin bilgiye sahipti ve Allah korkusu en yüksek olan bir âlimdi. Allah yolunda yürüyen Müslümanları Allah düşmanlarına karşı yılmadan savunan bir savaşçıydı. İmam Şamil'in önde gelen âlimleri ve yardımcıları arasındaydı” ifadesini kullanmıştır.

Tahsilini tamamladıktan sonra Karah'ta doğduğu köy Tsulda'ya çok yakın Tlaroş köyünde kadılık görevi yapmaya başladı. İmam Şamil ile tanışması bir hayli gecikmeli olarak vuku bulmuştur. Bu gecikmenin sebebi hakkında kaynaklarda bilgi yoktur. İmam Gazi Muhammad 1832 Gimri kuşatmasında şehid düşünce ona çok hüznü bir ağıt yazdığına göre Milli Azatlık Hareketine gönül bağı olduğunu tahmin edebiliriz. Bu tarihten 1850 yılına kadar İmam'ın dikkatini çekmemesi ilginçtir. Mamafih ilmi araştırmaya yatkın olduğu için bu alanda çalışmaya kendini verdiği muhakkaktır.

1850 yılında Dargo-Vedeno'ya gidip İmam'ın yanında husûsî kâtip olarak göreve başladığı bilinen bir husustur. Bir müddet sonra da kendisine İmamat Yönetiminde (müftilik) kadrosu verildi. Arapçaya olan hâkimiyeti ve edebî kabiliyeti bilindiği için İmam önemli mektuplarını ve tâimlerini ona yazdırırdı.

Muhammed Tahir büyük bir İslam âlimi olduğu kadar büyük bir şairdi. Edebî üslûbu için de aynı şey söylenebilir. Sonraki faaliyetlerinin niteliğine ve edebi eserlerinin içeriğine bakarak, Muhammed Tahir'in uzmanlık alanının Arabiyat, İslam Hukuku ve şiir olduğunu söylemek mümkündür.

Ruslar ve onların tesirinde kalan yabancılar, hatta Türk yazarları onun İmam'ın vakanüvisi olduğunu söylüyorlar ise de bu hükmün gerçeği yansıtmadığını söylemek gerekir. Zira Tahirü'l Karahî vakanüvislik kalıbına sığmayacak derecede çok yönlü ve derin bir âlimdir. Şayet Şamil'in resmi tarihçisi olsaydı, 1855-1859 yılları ve sonrasıyla ilgili vakaları da kaleme alırdı.

Karahî'nin bilinen ünlü manzum eserlerinden ilki 1832'ye kadar uzanıyor. Bu manzume biraz önce ifade edildiği gibi Dağıstan'ın ilk İmamı Gazi Muhammad'ın Gimri kuşatmasında şehadeti üzerine yazılmış bir mersiye'dir.

İkinci manzum eserini 1837 yılında yazdı ki bunu sonradan kendi tarihçesine de almıştır. Manzume, Rusların Aşilta'yı işgal etmeleriyle ilgili bir kaside idi. Aşilta savunması sırasında ustazı (hocası) Dibir el-Hunuhî Ruslar tarafından şehit edilmişti. Muhammed Tahir bu manzumesinde Ruslara karşı savaşan Şamil'in destekçilerine Allah'tan zafer nasip etmesini niyaz ediyor ve şehitler ile öldürülen ustazını kutsuyor. Bilinen bu iki kaside dışında birçok edebî ve manzum eseri olduğu muhakkak, ama bunların bir kısmı zamanımıza ulaşmıştır.

Muhammed Tahir'in bıraktığı yazılı mirasa bakılacak olursa, onun, kendi döneminin en çok çalışan ve muhtelif mevzularda eser veren âlimlerinden biri olduğu söylenebilir. Çeşitli isimler altında birçok kitap, risale, ilmî mektup, fetva, vs. kaleme almıştır.

Muhammed Tahirü'l Karahî'nin eserlerinden bazıları şunlardır:

بارقة السيوف الداغستانية في بعض الغزوات الشاملة

“Barikatüs' suyûfî'd-Dağıstaniye fî ba'-dî gazavatü's Şamiliye” (Kafkas-Rus Harplerinde İmamlar Döneminin 1829-1855 yılları arasındaki olaylarının kısa tarihçesidir).

[تصريف العزي] - Tasrife'l 'İzzi” (Ez- Zencânî'nin sarf ve nahiv kitabının şerhidir).

[شرح التصريف المقصود] “Şerhü'l tasrifü'l maksûd” (Arapça fiil çekimleriyle ilgili bir eserin şerhidir).

[أحسن دليل التأويل لما وقع في زمن الإمام شامل] “Ahsen Dalile'd ta'vil lima vaka'a fî zamanü'l İmam Şamil” (İmam Şamil zamanı olaylarının doğruluğu hakkında bir tetkiktir).

[شرح المفروض] - “Şerhü'l Mafruz» (İslam Hukuku üzerine bir şerh çalışmasıdır).

[وسيلة الأحكام] - Vesiletü'l Ahkâm” (Yargılamayla ilgilidir).

[ترجمة القرآنية] - “Tercemetü'l Karahiye” (Karahî'nin çeşitli tercümelerini ihtiva eden bir eserdir).

[كتاب السلم] - Kitabü's Sullam (Mantık ile ilgili bir eserdir).

[كتاب العبارات الإعتبارية فى استصلاح الأعمال بى قدر الإقتدار]

[Kitabü'l 'ibarat al-i'tibar fi istislah al-a'mal bi kaddertü'l-iktidar (= Kişinin eylemlerini olabildiğince geliştirmeye çalışmasının önemi hakkında kitap)]
Muhammed Tahirü'l Karahî'nin en önemli eseri kuşkusuz “Barikâtüs' Suyufi'l-Cebeliye fi Ba'zî'l-Ğazavati's Şamiliyye” isimli tarihçesidir. Anılan eserin yazılışı hakkında Timur Aytberov şu tespiti yapmıştır: “Muhammed Tahir Şamil'in maiyetinde kâtiplik görevi yapıyordu, yaşadığı dönemin olaylarının farkındaydı, kroniğinin büyük bölümünü burada, yani Dargo'da yazdı. Sözlü bilgi kaynakları bizzat Şamil ve olayların içinde yer alan ve sorumluluk taşıyan görgü tanıkları idiler. Bazı durumlarda mektup¹, emirname gibi yazılı belgelerden istifade ettiği gibi başka şahısların manzumelerini de eserine almıştır. Kroniğin muhtevasının, derlenme koşulları ve hadiselerin cereyan ettiği dönemde yaşayan bir yazar tarafından yazılması, eserin tamamını değilse bile büyük bölümünü fevkalâde güvenilir tarihi bir kaynak olarak değerlendirmemize izin verir” (T. Aytberov, agy.)
Muhammed Tahir İmam Şamil'in yanında 1850 yılından 1859 yılına kadar 9 yıl sadakatle görev yaptı² ve onun takdirine mazhar oldu. Ancak İmamat'ın Başkenti

¹ Akuşa Kadısı Ali Acı ile birlikte katıldığı Nazre (Allah rızası için yardım) hakkındaki bir tartışmayla ilgili olarak yazdığı iki uzun mektubu Timur Aytberov tarafından Rusça olarak yayımlanmıştır. “Böyle bir tartışmaya katılması onun yerel halk nezdinde tanınan ve sayılan bir kişi olduğunu göstermektedir. Son mektubunda verilen bilgiye göre Mekke ve Mısır ulemasıyla da mektuplaştığı anlaşılmaktadır” (Aytberov, agy.).

² Timur Aytberov aynı konuda şu bilgiyi veriyor: “O tarihçesinde Dargo'da Şamil'in maiyetinde mütevâzi bir kâtip olarak bulunduğu söz etmiştir. Bu da İmam Şamil'in oğlu Gazi Muhammed'in naipliğe atanması vesilesiyle olmuştur. Muhammed Tahir kitabının <Şamil'in Oğlu Gazi Muhammed'in Karalal Naipliğine Atanması> (bu atama 1850 yılının sonunda gerçekleşti) başlıklı bölümünde şu bilgiyi vermiştir: ‘Benim Şamil'in yanındaki hayatım bu kışın (1850) başladı. Babamın, İmam'ın büyük oğlu Cemaleddin'in geri dönüş tarihi (1855) ile Rusların Burtunay'da kale inşa etmeye gelmeleri tarihi (1857) arasındaki bir zamanda ölümüne kadar sürdü’ (Arapça el yazma nüsha, s. 175-176). Bu demektir ki Karahlı'nın kâtiplik görevi 6-7 yıl kadar sürmüştür’. (1855 ile 1857 arasındaki bir zaman) ifadesinden kâtiplik görevini 1857 yılına kadar sürdürdüğü anlamını çıkarabiliriz”. Bundan sonra daha yüksek bir makam olan müftülüğe getirildiğini biliyoruz.

Dargo-Vedeno düştükten sonra İmam'a refakat etmedi ve Rus Rejimine bağlılık bildirdi. Harbin sona ermesinden sonra sessiz sedasız Temirhanşora şehrine gitti ve devlet memuriyetine girdi. Bazı kaynaklarda bir süre Urat köyünde Uratlı Murtazali'nin nezdinde ikamet ettiği de ifade edilmektedir. Rejimin kendisine teklif ettiği memuriyet görevini muhtemelen Murtazali ile istişare ederek kabul etmiştir. Önce Dağıstan baş kadılığına atandı, uzun bir süre aynı görevde kaldı. Daha sonra Dağıstan Halk Mahkemesi kıdemli hâkimliği görevine getirildi. İlmî kariyeriyle ilgili eserlerinin büyük bölümünü yaşamının bu döneminde kaleme aldı. Karahî'nin ilmi çalışmaları hakkında T. Aytberov şu bilgiyi vermiştir: "Son faaliyet döneminde İslam Hukuku ve Hukuk Felsefesi ile meşgul oldu. Bu husustaki eserlerinden bazılarının Arapça asılları zamanımıza ulaşmıştır. Diğer bazılarının sadece isimleri bilinmektedir. Mesela Mirza Mavrayev'in Muhammed Tahir'in oğlu Habibullah'a yazdığı mektuplardan birinde "Şarh el-Mafrud" adlı eserinin adı geçmektedir (Aytberov, agy.).

Rejime bağlılık bildirerek devlet teşkilatında vazife almasına rağmen İmamat'ın çöküşü ve halkın Çarlık yönetimine ilgi duyması onu derinden müteessir ediyordu. İmam'a ve Gazavat'a karşı olanlarla daima mücadele etti. Yazılarında da zaman zaman bu hissiyatını belli etmekten çekinmedi.

Bu arada yanlış yorumlara sebep olan bir olayın açıklığa kavuşturulmasında yarar görüyoruz: İmam Dargo-Vedeno'dan çekilirken Muhammed Tahir'in ona refakat etmemesini ihanet olarak kabul edenler vardır. Gunip kuşatmasının başlangıcında Prens Baryatinskiy Şamil'i teslim olmaya ikna etmek için Kabet Muhammed, Danyal Bek ve Karahlı Muhammed Tahir'den oluşan bir heyeti İmam'a göndermişti. Acak Şamil onlarla görüşmeyi ret etti. Bazı yazarlar bu olayı Karahî'nin ihanetine delil olarak değerlendirmeye meyyaldirler. Ama biz bunu doğru bulmuyoruz.

Muhammed Tahirü'l Karahî her şeyden önce büyük bir âlimdir, kumandan da değildir, siyasetçi de değildir. Onun fanatik ön yargılarla hareket etmesi düşünülemez. Savaşın kaybedildiği gün gibi aşikârdır. İmam ve sadık arkadaşlarının her şeyi göze almaları doğaldır. Ancak âlimler ve saygın din adamları başta olmak üzere toplumun ileri gelenlerinin, Rus hâkimiyeti altında devam etmesi muhakkak olan yeni yaşamda halkın en uygun şartlarda yönetilmesi, insanların inanç özgürlüğü, İslâmî yargı ve hür teşebbüs yönlerinden mümkün olduğunca geniş haklara sahip olması için tabii halk temsilciliği görevlerini üstlenip Rus makamlarıyla bağlantı kurarak gayret sarf etmeleri şarttı. Karahlı Tahir ve diğer halk önderleri bu yolu tercih etmişlerdir. Muhammed Tahir Gunip'te Şamil nezdine ihanetleri sabit olan

[Aytberov'un incelediği el yazma nüshada bulunan bu haber, Türkçeye çevrilen nüshada yoktur. YN.]

Danyal Bek ve Kabet Muhammed ile birlikte değil de bizzat kendisi gitseydi muhtemelen kabul görürdü diye düşünüyoruz.

Sonuç olarak Muhammed Tahirü'l Karahî'nin İmam'ı takip etmeyip sessizce gelişmeleri beklemesi ve öz halkının huzuru ve geleceği için resmi görev alması isabetli bir tutumdur. Zaten gelişen olaylar onun doğru hareket ettiğini teyit etmiştir.

Muhammed Tahir'in halk nezdinde büyük bir ilmi otoritesi ve saygınlığı vardı. Güçlü kişiliği, etkili hitabeti ve diplomatik müzakere kabiliyeti sayesinde cemaatler arasında vuku bulan ihtilafların kan dökülmeden halledilmesi hususunda büyük rol oynuyordu. Onun gayretleri sayesinde birçok çapraşık meseleler halledilerek huzur ortamı sağlanmıştı. Dürüst kişiliği ve halk katındaki itibarı ona barış ve huzurun sağlanmasında büyük bir güç veriyordu. Hakkı gözetmekteki hassasiyeti ve takvası (Allah korkusu) yüzünden İmamat'ın kendisine tahsis ettiği ücreti almadığı söylenmektedir.

Yayıma hazırladığımız eserini İmam Şamil'in çok yakınında bulunmasının verdiği avantajla hem tarih anlatımı hem de edebî ifade yönünden büyük bir başarıyla kaleme almıştır. Olayların hikâyesini bizzat Şamil ve önde gelen naiplerden dinleme fırsatına sahip olduğu için güvenilir bir kaynak eser ortaya koymuştur. Böylece araştırmacılar sadece Rus kaynaklarına bağlı kalma mecburiyetinden kurtulmuşlardır. Aynı şekilde Karahî ve diğer çağdaş Dağıstanlı yazarların Arapça olarak telif ettikleri eserler, araştırmacılara Kafkas Gazavatı'nı daha objektif ve daha güvenilir biçimde inceleme ve doğru sonuca varma imkânı sağlamıştır. Yazarın diğer eserleri henüz tam olarak yayımlanmamıştır.

Muhammed Tahir al-Karahî 1882 yılında vefat etti ve doğduğu köy Tsulda'da defnedildi, mezarı ziyaretgâh olarak büyük saygı görmektedir.

**

Muhammed Tahirü'l Karahî'nin kısa biyografisi hazırlanırken yararlanılan kaynaklar:

Hatırlatma: Bu yazı yazarın yayıma hazırladığı:

Muhammed Tahirü'l-Karahî

بارقة السيوف الداغستانية في بعض الغزوات الشاملية

[Bārikatü's-süyûfi'd'-Dağıstāniye fi Ba'zi'l Ğazavâtü's Şāmiliye]

Şamil'in Bazı Gazavâtında

Dağıstan Kılıçlarının Parıldaması

isimli (yayımlanmamış) eserinden alınmıştır.

yilmaznevruruz.net